

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΓΑΝΧΒΟΡ ΣΤΗΝ ΚΑΤΕΧΟΜΕΝΗ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟ

Αλέξανδρος-Μιχαήλ Χατζηγέωργος
katoomba@cytanet.com.cy

Η αρμένικη παρουσία στην Κύπρο είναι μακρά και ιστορική, αφού χρονολογείται τουλάχιστον από το 578 μ.Χ. Αν κάποιος μας ζητούσε να αναφέρουμε τα σημαντικότερα αρμένικα σημεία αναφοράς στην Κύπρο, οι περισσότεροι θα περιλάμβαναν την εκκλησία της Sourp Asdvadzadzin στην κατεχόμενη Λευκωσία, το Magaravank (Αρμενομοναστήρι) κοντά στην τουρκοκρατούμενη Χαλεύκα και το Εκπαιδευτικό Ινστιτούτο Melkonian στην Αγλαντζιά, ίσως και τις εκκλησίες της Sourp Asdvadzadzin (Παναγίας) στην Ακρόπολη, του Sourp Stepanos (Αγίου Στεφάνου) στη Λάρνακα και του Sourp Kenork (Αγίου Γεωργίου) στη Λεμεσό. Από τη λίστα αυτή, όμως, απουσιάζει η εκκλησία της Παναγίας του Ganchvor (της Καλούσας, από το ρήμα ganchel=καλώ) στην κατεχόμενη Αμμόχωστο.

Η εκκλησία της Παναγίας της Καλούσας, κτισμένη το 1346, βρίσκεται στο βορειοδυτικό άκρο των τειχών της κατεχόμενης περιτειχισμένης πόλης της Αμμοχώστου, ακριβώς απέναντι από τον προμαχώνα San Luca και κοντά στον προμαχώνα Martinengo. Σε υψόμετρο μόλις 15 m πάνω από τη θάλασσα, βρίσκεται δίπλα από τα ερείπια της εκκλησίας της των Καρμελιτών. Η παρουσία Αρμενίων στην Αμμόχωστο χρονολογείται τουλάχιστον από το 12^ο αιώνα, όταν ιδρύθηκε Αρμένικη Μητρόπολη, και το 1360 γνωρίζουμε ότι η αρμένικη παροικία της Αμμοχώστου αριθμούσε 1.500 ψυχές και ήταν συγκεντρωμένη γύρω από τη συριακή ενορία. Κατά τη Φραγκοκρατία και την Ενετοκρατία διέθετε τρεις εκκλησίες: του Sourp Sarkis (Αγίου Σεργίου), της Sourp Varnave (Αγίας Βαρβάρας) και της Sourp Mariam Ganchvor, ενώ υπάρχουν στοιχεία και για μια του Sourp Khach (Τιμίου Σταυρού), η οποία πιστεύεται πως είναι η άγνωστη ταυτότητας εκκλησία ανάμεσα στις εκκλησίες των Καρμελιτών και της Αγίας Άννας.

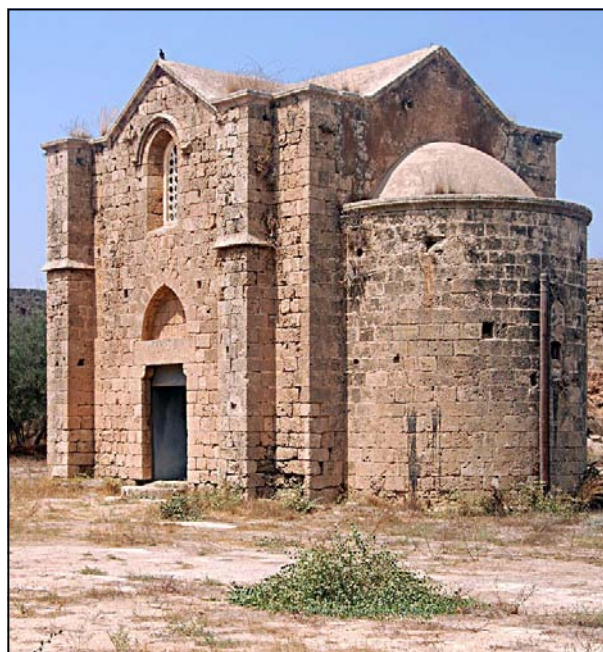
Κατά τη Φραγκοκρατία, η πόλη της Αμμοχώστου ήταν ανάμεσα στις λαμπρότερες και πλουσιότερες πόλεις ολόκληρης της Ευρώπης, και στην έντονη εμπορική της δραστηριότητα μεγάλη συμμετοχή είχαν και οι Αρμένιοι κάτοικοί της. Στην Αμμόχωστο ήταν που σπούδασαν ο Άγιος Nerses Lampronatsi (1153-1198) και ένας πρεσβύτερος από την Κιλικία με το όνομα Stepanos, κάτι που υπονοεί την παρουσία ενός σημαντικού μοναστικού, πολιτιστικού και θεολογικού ιδρύματος. Πιστεύεται δε ότι η εκκλησία της Παναγίας του Ganchvor αποτελεί τμήμα μεγαλύτερου μοναστηριού, μάλιστα δε στο Μοναστήρι του Sourp Hagor (Αγίου Ιακώβου) στην Ιερουσαλήμ σώζονται Βίβλοι που αναφέρεται ότι γράφτηκαν στο Μοναστήρι της Αμμοχώστου.

Η σεμνή εκκλησία της Παναγίας του Ganchvor κτίστηκε με αφορμή την άφιξη εδώ κύματος

Αρμενίων προσφύγων που διέφυγαν από τις επιθέσεις των Μαμελούκων το 1346 στην Αιγαία της Κιλικίας. Η τεχνοτροπία της είναι παραδοσιακά αρμενική, και θυμίζει ένα τετράγωνο φρούριο με ημιθολωτή αψίδα στα ανατολικά και κεντρικό σφηνόλιθο σε σχήμα λουλουδιού. Η στέγη της είναι από πέτρα με οριζόντια γείσα, ενώ τα παράθυρά της είναι μικρά και αψιδωτά. Ωστόσο, το κτίσιμό της φαίνεται να έγινε από Κύπριους μάστορες, αφού η λιθοδομική της είναι κυπριακή του 14^{ου} αιώνα. Σε όλους τους τοίχους σώζονταν, σε κακή κατάσταση, αρμένικες τοιχογραφίες που παρουσίαζαν την Παναγία και το Χριστό, τους Αποστόλους και τους Αγίους, την Ανάσταση του Ιησού, τη μαστίγωση του Κυρίου, τη μεταφορά του σταυρού, τη σταύρωση και την ταφή του Χριστού, τον ευαγγελισμό της Θεοτόκου, τη Θεία Γέννηση και τη Θεία Βάπτισμα, τον Άγιο Γεώργιο, την Αγία Ελένη, τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο, καθώς και την κοίμηση της Θεοτόκου.

Η εκκλησία βρισκόταν σε χρήση από τους Αρμένιους της Αμμοχώστου μέχρι και την 1^η Αυγούστου του 1571, όταν την πόλη κατέλαβαν με τον πιο βάρβαρο τρόπο οι Οθωμανοί, ύστερα από 11μηνη πολιορκία. Αμέσως μετά τη σφαγή των κατοίκων της και τη λεηλάτηση και την ιερόσυλη βεβήλωση των δεκάδων εκκλησιών της, η περιτειχισμένη πόλη της Αμμοχώστου έγινε άβατο για τους μη-Μουσουλμάνους μέχρι και τα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας, με αποτέλεσμα η εκκλησία να παραμείνει αχρησιμοποίητη και αλειτούργητη για πάνω από τρειςμισι αιώνες. Το 1907 έτυχε συντήρησης από το Τμήμα Αρχαιοτήτων, με σκοπό να μην καταρρεύσει, χωρίς ωστόσο να υπάρχει οποιαδήποτε σκέψη για να χρησιμοποιηθεί ως εκκλησία, αφού άλλωστε η αρμενική κοινότητα της Αμμοχώστου ήταν τότε αμελητέα (περίπου 15 άτομα).

Ωστόσο, στα επόμενα χρόνια η Αμμόχωστος είδε την άφιξη Αρμενίων προσφύγων που διέφυγαν από τις μαζικές απελάσεις, τις τρομερές σφαγές και τη Γενοκτονία που διενέργησαν οι Οθωμανοί και οι Νεότουρκοι το 1909 και μεταξύ 1915-1923. Σταδιακά, η αρμενική κοινότητα της πόλης άρχισε να μεγαλώνει (π.χ. τη δεκαετία του 1930 αριθμούσε περίπου 100 άτομα) και να χρειάζεται μια μόνιμη εκκλησία. Στις 19 Απριλίου 1934 ο Συγκαθήμενος Καθόλικος του Μεγάλου Οίκου της Κιλικίας, Parken Gulesserian, επισκέφθηκε την εκκλησία. Εκεί διέκρινε τον αρμενικό αρχιτεκτονικό ρυθμό της, τις τοιχογραφίες, το ιερό και το βαπτιστήρι στο βόρειο

τιμήμα της. Οι τοιχογραφίες δυστυχώς είχαν σχεδόν καταστραφεί, ενώ στη διάρκεια των αιώνων Αρμένιοι και άλλοι είχαν χαράξει τα ονόματά τους πάνω στους τοίχους. Είναι δε ενδιαφέρον να αναφέρουμε ότι, κατά την επίσκεψή του στην περιοχή, ο Parken εντόπισε ένα khachkar στο βορειοδυτικό τμήμα μιας εκκλησίας όχι μακριά από την εκκλησία του Ganchvor· η εκκλησία αυτή πιστεύεται ότι είναι η προαναφερόμενη άγνωστη ταυτότητας εκκλησία.

Μετά την επίσκεψή του, ο Parken εξέφρασε την άποψη ότι θα έπρεπε η εκκλησία να δοθεί στους Αρμένιους. Ο Αρχιεπίσκοπος Bedros Saradjian, με τη σύμφωνη γνώμη του Parken και με τη βοήθεια του Mihran Sevazlian, ήρθε σε επαφή με τις αρχές της Αμμοχώστου και με τον κυβερνήτη, Sir Herbert Palmer, και στις 20 Ιανουαρίου 1936 κατάφερε να εγγράψει την εκκλησία στο όνομα της Αρμενικής Μητρόπολης Κύπρου. Η παρακαταθήκη της εκκλησίας, η οποία ξεκινούσε στις 7 Μαρτίου 1936, είχε τη μορφή εκμίσθωσης (leasing) προς την κοινότητα αρχικά για περίοδο 90 ετών (αργότερα επεκτάθηκε στα 99 χρόνια), με ονομαστικό ενοίκιο 5 σελίνια/έτος και με προϋπόθεση ότι το ποσό των 100 λιρών, που ήταν αναγκαίο για τις επιδιορθώσεις, θα προπληρωνόταν σε μετρητά· το ποσό των 60 λιρών δώρισε στη Μητρόπολη ο ντόπιος γαιοκτήμονας Stepan Yeramian, ενώ το υπόλοιπο καλύφθηκε από εισφορές μελών της κοινότητας.

Μετά από διάφορες επιδιορθώσεις, η μικρή εκκλησία καθαγιασθηκε στις 14 Ιανουαρίου 1945. Τοποθετήθηκε ένα ιερό, ενώ η βάση του σταυρού δωρήθηκε από την Djeredjian το 1949, και το βαπτιστήρι από την οικογένεια Nigolian. Η εκκλησία γιόρταζε κάθε χρόνο την τρίτη Κυριακή του Μάη, αλλά και τις άλλες γιορτές της Παναγίας (15 Αυγούστου, 21 Νοεμβρίου). Το 1957 κήκε από εξτρεμιστές Τουρκοκύπριους, ενώ το 1964 - μετά την εκδήλωση της τουρκοκυπριακής ανταρσίας - κατέστη απροσπέλαστη, αφού η εντός των τειχών πόλη κατέστη γκέτο. Ως αποτέλεσμα, η κυπριακή κυβέρνηση είχε παραχωρήσει στη μικρή αρμενοκυπριακή κοινότητα της Αμμοχώστου την εκκλησία της Αγίας Παρασκευής στα Κάτω Βαρώσια, και για τους γάμους, τα βαπτίσια, τις κηδείες και τις μεγάλες γιορτές την εκκλησία του Αγίου Ιωάννη κοντά στο δημοτικό στάδιο. Τον Αύγουστο του 1974 η εκκλησία της Παναγίας του Ganchvor κατακτήθηκε, όπως και η υπόλοιπη πόλη της Αμμοχώστου, από τους Τούρκους εισβολείς και μόλις μετά το 2003 μπορεί κάποιος να την επισκεφθεί, αν και «επίσημα» βρίσκεται σε στρατιωτική περιοχή. Βρίσκεται σε σχετικά καλή κατάσταση, περιμένοντας υπομονετικά, βουβή, συλημένη και αλειτούργητη, τους νόμιμους ιδιοκτήτες της να επιστρέψουν...